

رابطه بین نگرش دینی و شادکامی در بین دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

ابوذر حیدری رفعت* / علی عنایتی نوین فر**

چکیده

هدف اصلی این پژوهش، بررسی رابطه بین نگرش دینی و شادکامی در بین دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس به حجم ۷۳۸۹ نفر بود. بدین منظور، از طریق روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای، ۴۱۸ نفر به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه‌های نگرش دینی استفاده شده است. داده‌های حاصل از اجرای پرسش‌نامه‌ها با استفاده از روش‌های آماری، ضریب همبستگی اسپیرمن و آزمون یومن ویتنی تجزیه و تحلیل شد. نتایج به دست آمده حاکی از آن است که بین نگرش دینی و شادکامی دانشجویان رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. اما بین دانشجویان دختر و پسر در نگرش دینی و شادکامی تفاوت معناداری وجود نداشت. به علاوه، بین دانشجویان مجرد و متأهل در نگرش دینی و شادکامی تفاوت معناداری وجود داشت و دانشجویان متأهل شادکام‌تر و نگرش دینی بیشتری داشتند. همچنین بین دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد و دکتری در نگرش دینی تفاوت معناداری وجود داشت و دانشجویان مقطع دکتری از نگرش دینی بیشتری برخوردار بودند، ولی از لحاظ شادکامی تفاوتی بین آنها مشاهده نشد. کلید واژه‌ها: نگرش دینی، شادکامی، دانشگاه تربیت مدرس.

مقدمه

با ظهور روان‌شناسی دین^۱ علاقه به بررسی رابطه بین دین و شادکامی به طور فزاینده‌ای پدید آمد. علاقه به روان‌شناسی دین به یک قرن پیش برمی‌گردد.^۲ به باور تاولس^۳ روان‌شناسی دین به دنبال درک رفتار دینی از طریق به کارگیری اصول و قوانین روان‌شناختی است که البته آن اصول از راه مطالعه رفتار غیردینی به دست آمده است.^۴

مذهب یکی از مؤثرین عوامل در تاریخ بشری است. نگرش مذهبی عبارت است از اعتقادات منسجم و یک‌پارچه توحیدی که خداوند را محور امور می‌داند و ارزش‌ها، اخلاقیات، آداب و رسوم و رفتارهای انسان با یکدیگر، طبیعت و با خویشتن را تنظیم می‌کند. فانک و والنگز^۵ دین را سبک زندگی یا نظام باورهایی دانسته‌اند که رابطه غایی فرد را با خدا و عالم هستی تنظیم می‌نماید. برخی از اندیشوران غربی دین را مجموعه‌ای از مؤلفه‌های مرتبط با هم می‌دانند. برای مثال پترسون^۶ معتقد است مذهب مجموعه‌ای از اعتقادات، احساسات و اعمال فردی و جمعی است که حول مفهوم حقیقت‌غایی یا امر مقدس سامان یافته است.^۷

ویلیام جیمز که پدر روان‌شناسی شمرده شده، معتقد است عشق و نیروی مذهبی به وقار و سنگینی و صبر و شکیبایی و اعتقاد و اطمینان در فرد منجر می‌شود. احساسات مذهبی نیروی روزافزونی در کار و زندگی شخص وارد می‌کند و وقتی دنیا به آدمی پشت می‌کند احساسات مذهبی دست به کار می‌شود در درون ما هیجان و شور زندگی را زنده نگه می‌دارد.^۸ به لحاظ نقش و اهمیت دین در تاریخ زندگی انسان، از آغاز مطالعه علمی روان‌شناسی، پرداختن به جنبه‌های روان‌شناختی دین نیز مورد توجه روان‌شناسان قرار گرفته است و سطور آینده نظری اجمالی به جنبه‌های مختلف این مطالعات دارد.

در طول دهه گذشته توجه روان‌شناسان به شادکامی تعریف‌ها و عامل‌های پیش‌بینی‌کننده آن و ارتباط آن با شخصیت بسیار افزایش یافته است. روان‌شناسان و پژوهشگران نیز به اشکال گوناگون به تعریف مفهوم شادکامی پرداخته‌اند؛ برای مثال ونهون^۹ شادکامی را مجموعه‌ای از عواطف و ارزیابی شناختی از زندگی و درجه‌ای از کیفیت زندگی افراد می‌داند که به طور کلی مثبت ارزیابی می‌کنند.^{۱۰} برخی پژوهشگران نیز شادکامی را نوعی هیجان مثبت^{۱۱} می‌دانند که تأثیر ژرفی بر سازوکارهای جسمانی، شناختی و روانی در

مکانیزم دارد و عملکرد آدمی را در زمینه‌های مختلف بهبود می‌بخشد.^{۱۲} همچنین دینر و دینر^{۱۳} (۱۹۹۵) معتقدند شادکامی شامل حالت خوشحالی یا سرور (هیجانان مثبت)، راضی بودن از زندگی و فقدان افسردگی و اضطراب (عوامل منفی) است. شادکامی که هدف مشترک انسان‌هاست و همه در تلاش برای رسیدن به آن‌اند. ارزشیابی افراد از خود و زندگی‌شان است.^{۱۴} این ارزشیابی‌ها ممکن است جنبه شناختی داشته باشد، مانند قضاوت‌هایی که در مورد واکنش به رویدادهای زندگی ظاهر می‌شود. بنابراین شادکامی از چند جزء تشکیل یافته که عبارت‌اند از: خشنودی از زندگی، خلق و هیجانان مثبت و خوشایند و نبود خلق و هیجانان منفی.^{۱۵}

نظریه‌ها بیان می‌کنند که مذهب، شادکامی را به چند طریق ارتقا می‌دهد. برای مثال، اعمال مذهبی، مانند حضور در مساجد، تعامل و حمایت اجتماعی را افزایش می‌دهد. علاوه بر این، ایجاد و گسترش رابطه فردی با خدا، شادکامی را با کاهش استرس و بهبود راهبردهای غلبه بر استرس، ارتقا می‌دهد. همچنین مذهب به زندگی شخص معنا می‌دهد.^{۱۶} افراد با گرایش دینی و با این عقیده که در جهان مقصد والایی وجود دارد، می‌توانند شادکامی خود را ارتقا بخشند.^{۱۷} به طور کلی نظریه‌پردازان دیگری وجود دارند که راه رسیدن به شادکامی و خوشبختی روان‌شناختی را در پرتو توجه به ارزش‌ها و هدف‌های معنوی، نیازهای بنیادی، معنی‌دار بودن و هدفمندی زندگی، عشق و علائق دینی و الهی می‌دانند.^{۱۸} همچنین بین شادکامی و اعتقادات مذهبی ارتباط مثبت و معنادار نشان داده شده است.^{۱۹} شواهد تجربی فراوانی وجود دارد که حاکی از رابطه مثبت و معنادار بین نگرش دینی و شادکامی است. علی‌محمدی و جان‌بزرگی (۱۳۸۷) در تحقیق خود در زمینه بررسی رابطه میان شادکامی با جهت‌گیری مذهبی و شادکامی روان‌شناختی و افسردگی در دانش‌پژوهان مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی قم در سال تحصیلی ۸۶-۱۳۸۵ به این نتیجه رسیدند که میان شادکامی دینی با شادکامی روان‌شناختی رابطه مثبت معنادار وجود دارد.^{۲۰}

روحانی و معنوی‌پور (۱۳۸۷) در تحقیق خود در زمینه بررسی رابطه عمل به باورهای دینی با شادکامی و رضایت زناشویی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد مبارکه به این نتیجه رسیدند که بین دینداری با شادکامی همبستگی مثبت معناداری وجود دارد و دینداری پیش‌بینی‌کننده مناسبی برای شادکامی محسوب می‌شوند.^{۲۱}

عبدالخالق و ناسور^{۲۲} (۲۰۰۷) یک نمونه از دانش‌آموزان کالجی را در الجزیره که همگی مسلمان بودند انتخاب کردند و به این نتیجه دست یافتند که در زنان مذهب همبستگی مثبت و معناداری با شادکامی و همبستگی منفی با اضطراب دارد. عبدالخالق^{۲۳} (۲۰۰۶) نیز با استفاده از نمونه ۲۲۱۰ نفری دانشجویان مسلمان کویتی به این نتیجه رسید که بین شادکامی و مذهب رابطه مثبت معناداری وجود دارد.

مالتبی و همکاران^{۲۴} (۱۹۹۹) و فرانسیس و همکاران^{۲۵} (۲۰۰۰) با هدف بررسی رابطه بین نگرش دینی و شادکامی در نوجوانان و با استفاده از مقیاس شادکامی آکسفورد گزارش داده‌اند که بین شادکامی و نگرش دینی رابطه ضعیف، اما معناداری وجود داشته است. با توجه به اهمیت و تأثیر مثبت نگرش دینی بر شادکامی انسان‌ها، و به دلیل کمبود پژوهش که به بررسی رابطه کلیه عوامل شادکامی با نگرش مذهبی بپردازد، و به علاوه با توجه به اهمیت دین در زندگی فردی و اجتماعی بشر و شادکامی به عنوان یک شاخص اثرگذار در کلیه شئون زندگی از یک سو و توجه به قشر دانشجویان به عنوان آینده‌سازان جامعه از سوی دیگر، در این پژوهش به بررسی رابطه نگرش دینی و شادکامی در بین دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس پرداخته می‌شود.

فرضیات پژوهش

۱. بین نگرش دینی و شادکامی رابطه معنادار وجود دارد.
۲. بین نگرش دینی و شادکامی دانشجویان دختر و پسر تفاوت معنادار وجود دارد.
۳. بین نگرش دینی و شادکامی دانشجویان متأهل و مجرد تفاوت معنادار وجود دارد.
۴. بین نگرش دینی و شادکامی دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری تفاوت معنادار وجود دارد.

روش پژوهش

روش تحقیق در این پژوهش، توصیفی و از نوع همبستگی می‌باشد. یکی از انواع روش‌های تحقیق توصیفی (غیرآزمایشی) تحقیق همبستگی است. در این نوع تحقیق رابطه میان متغیرها بر اساس هدف تحقیق تحلیل می‌گردد.^{۲۶} در واقع در این روش هنگامی که محقق، دو یا چند دسته از اطلاعات مختلف مربوط به یک گروه یا یک دسته اطلاعات از دو یا چند گروه را در اختیار دارد، می‌تواند از این روش تحقیق استفاده کند؛ چرا که این

روش برای مطالعه میزان تغییرات در یک یا چند عامل بر اثر تغییرات یک یا چند عامل دیگر است.^{۲۷}

جامعه و حجم نمونه

جامعه آماری شامل کلیه دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس است که در سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹ مشغول به تحصیل بودند. شمار کل دانشجویان کارشناسی ارشد ۵۲۵۷ (۲۹۷۹ پسر، ۲۲۷۸ دختر) و شمار کل دانشجویان دوره دکتری ۲۱۳۲ نفر (۱۴۶۲ پسر، ۶۷۰ دختر) و در مجموع ۷۳۸۹ نفر بود. برای نمونه‌گیری از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای استفاده شد. تعداد نمونه محاسبه شده شامل ۲۹۷ نفر از دانشجویان کارشناسی ارشد (۱۶۸ پسر، ۱۲۹ دختر) و ۱۲۱ نفر از دانشجویان دوره دکتری (۸۳ پسر، ۳۸ دختر) بود، که در نهایت تعداد کل نمونه انتخاب شده ۴۱۸ نفر بودند.

ابزار پژوهش

پرسش‌نامه نگرش دینی:^{۲۸} نگرش دینی به وسیله پرسشنامه ۱۱۳ ماده‌ای فرم ب که از پژوهش خدایاری فرد و همکاران (۱۳۸۷) اقتباس شده بود، مورد سنجش قرار گرفت. ضریب آلفای کرونباخ برای بررسی پایایی ابزار ۰/۸۸ به دست آمد که مقدار قابل قبولی است. پرسشنامه شادکامی آکسفورد:^{۲۹} این پرسشنامه را آرچیل و لو^{۳۰} (۱۹۹۰) تهیه کرده‌اند. این آزمون را علی‌پور و نوربالا (۱۳۷۸) در کشور ما ترجمه کرده‌اند. این پرسشنامه دارای ۲۹ گویه و پنج مؤلفه رضایت از زندگی، حرمت خود، بهزیستی فاعلی، رضایت خاطر و خلق مثبت می‌باشد. در این پژوهش ضریب آلفای کرونباخ برای مؤلفه‌های شادکامی (رضایت از زندگی، حرمت خود، بهزیستی فاعلی، رضایت خاطر و خلق مثبت) به ترتیب ۰/۶۵، ۰/۷۶، ۰/۶۶، ۰/۶۵، ۰/۷۳ به دست آمد.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی و استنباطی استفاده شده است. آمار توصیفی شامل میانگین رتبه‌هاست. در سطح آمار استنباطی با توجه به مقیاس‌های اندازه‌گیری که به صورت رتبه‌ای بودند، برای دقیق بودن نتایج تحقیق از آزمون‌های ناپارامتریک استفاده شد. برای بررسی رابطه بین نگرش دینی و مؤلفه‌های شادکامی از ضریب همبستگی اسپیرمن و

برای بررسی تفاوت شادکامی و نگرش دینی از لحاظ جنسیت، وضعیت تأهل و مقطع تحصیلی از آزمون آماری من ویتنی برای مقایسه‌های مستقل استفاده شد.

یافته‌ها

بین نگرش دینی و شادکامی رابطه معنادار وجود دارد.

جدول شماره یک نشان می‌دهد که بین مؤلفه‌های شادکامی و نگرش دینی رابطه مثبت و معنادار وجود دارد و همچنین رابطه معناداری بین مؤلفه‌های شادکامی وجود دارد که در جدول زیر گزارش شده است.

جدول شماره ۱: ماتریس همبستگی بین مؤلفه‌های شادکامی و نگرش دینی

مؤلفه‌های شادکامی	M	SD	۱	۲	۳	۴	۵
۱. رضایت از زندگی	۲۳/۵۸	۵/۳۶					
۲. حرمت خود	۲۳/۰۷	۵/۶۰	./۳۶۳**				
۳. بهزیستی فاعلی	۱۵/۵۱	۴/۱۵	./۳۶۳**	./۴۸۶**			
۴. رضایت خاطر	۱۳/۸۳	۳/۱۲	./۳۲۳**	./۲۷۲**	./۴۰۱**		
۵. خلق مثبت	۱۱/۰۴	۲/۴۶	./۲۲۰**	./۲۷۷**	./۲۴۴**	./۴۷۱**	
نگرش دینی	۳۳۴/۰۷۴	۴۰/۰۶	./۴۰۵**	./۲۹۸**	./۳۴۲**	./۴۷۵**	./۳۲۳**

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

بین نگرش دینی و شادکامی دانشجویان دختر و پسر تفاوت معنادار وجود دارد. مقایسه میانگین رتبه‌های دختران و پسران در متغیرهای نگرش دینی و شادکامی نشان داد که بین دو جنس تفاوت معناداری وجود ندارد.

جدول شماره ۲: آمار توصیفی و استنباطی دانشجویان دختر و پسر بر اساس متغیرهای نگرش دینی و شادکامی

سطح معناداری	مقدار من ویتنی	میانگین رتبه‌ها	
		پسر	دختر
۰/۲۸۷	۱۹۶۷۱	۲۱۴/۶۳	۲۰۱/۷۹
۰/۷۶۵	۲۰۵۹۷	۲۱۰/۹۴	۲۰۷/۳۴

بین نگرش دینی و شادکامی دانشجویان متأهل و مجرد تفاوت معنادار وجود دارد. مقایسه میانگین رتبه‌های دانشجویان مجرد و متأهل در متغیرهای نگرش دینی و شادکامی نشان داد که بین آنها تفاوت معناداری در سطح ۰/۹۵ وجود دارد. از اینکه میانگین رتبه‌های دانشجویان متأهل بیشتر از میانگین رتبه‌های دانشجویان مجرد است نتیجه می‌گیریم دانشجویان متأهل نگرش دینی و شادکامی بیشتری در مقایسه با دانشجویان مجرد دارند.

جدول شماره ۳: آمار توصیفی و استنباطی دانشجویان مجرد و متأهل بر اساس متغیرهای نگرش دینی و شادکامی

سطح معناداری	مقدار من ویتنی	میانگین رتبه‌ها		
		متأهل	مجرد	
۰/۰۰۰۱	۸۵۶	۱۷۲/۰۳	۳۱۷/۸۰	شادکامی
۰/۰۰۰۱	۷۷۴۴/۵۰۰	۱۹۲/۵۰	۲۸۱/۳۲	نگرش دینی

بین نگرش دینی و شادکامی دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری تفاوت معنادار وجود دارد.

مقایسه میانگین رتبه‌های دانشجویان ارشد و دکتری در متغیرهای نگرش دینی و شادکامی نشان داد که بین آنها تفاوت معناداری در سطح ۰/۹۵ در متغیر نگرش دینی وجود دارد. از اینکه میانگین رتبه‌های دانشجویان دکتری بیشتر از میانگین رتبه‌های دانشجویان ارشد است نتیجه می‌گیریم که دانشجویان دکتری نگرش دینی بیشتری در مقایسه با دانشجویان ارشد دارند، اما در متغیر شادکامی تفاوتی بین آنها مشاهده نمی‌شود.

جدول شماره ۴: آمار توصیفی و استنباطی دانشجویان ارشد و دکتری بر اساس متغیرهای نگرش دینی و شادکامی

سطح معناداری	مقدار من ویتنی	میانگین رتبه‌ها		
		دکتری	ارشد	
۰/۱۲۶	۱۶۲۶۵	۲۲۳/۶۵	۲۰۳/۷۳	شادکامی
۰/۰۰۶	۱۴۹۱۳/۵	۲۳۴/۷۵	۱۹۹/۲۱	نگرش دینی

بحث و نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش بررسی رابطه بین نگرش دینی و شادکامی در بین دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس بود. یافته‌های این پژوهش نشان داد که بین مؤلفه‌های شادکامی و نگرش دینی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد و همچنین بین مؤلفه‌های شادکامی رابطه معناداری وجود دارد. این نتیجه با نتایج پژوهش‌های علی‌محمدی و جان‌بزرگی، ۱۳۸۷؛ روحانی و معنوی، ۱۳۸۷؛ عبد الخالق، ۲۰۰۷، ۲۰۰۶ همسو می‌باشد و نتایج پژوهش‌های آنها را تأیید می‌کند. اما با قسمتی از نتایج پژوهش مالتبی و همکاران، ۱۹۹۹ و فرانسیس و همکاران (۲۰۰۰) غیر همسو می‌باشد؛ این می‌تواند به دلیل شرایط مختلف اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی حاکم بر جوامع مورد مطالعه باشد.

در تبیین این موضوع، چنان‌که ویلیام جیمز بیان کرده است، چنانچه احساسات مذهبی در نزد کسی باشد نیروی روز افزونی در کار و زندگی او وارد می‌کند و هیجان و شور زندگی را زنده نگه می‌دارد. پس در نتیجه احساسات مذهبی مانع از آن می‌شود که انسان

در کلیه مراحل زندگی خود دچار ناامیدی شود و همیشه شوق به زندگی در او پایدار باشد و باعث ایجاد شادکامی در انسان شود. داشتن هدف‌های معنوی، هدفمند بودن زندگی و عشق و علاقه به خدا یکی از راه‌های اصلی برای رسیدن به شادکامی است، به طوریکه داشتن رابطه معنوی با خدا موجب کاهش استرس و افزایش راهبردهای مقابله با استرس می‌شود. به علاوه دین نظام باور منسجمی ایجاد می‌کند که باعث می‌شود افراد برای زندگی خود معنا پیدا کنند و بر ناملایمات و فشارهای روانی فائق آیند و به زندگی امیدواری بیشتری داشته باشند.

همچنین نتایج پژوهش نشان داد که بین دو جنس تفاوت معناداری وجود ندارد. این نتیجه با نتیجه پژوهش علی محمدی و جان بزرگی، ۱۳۸۷ همسو می‌باشد و نتایج پژوهش آنها را تأیید می‌کند. در تبیین این موضوع می‌توان چنین بیان کرد که دین برای سعادت و نیکبختی نوع انسان به وجود آمده است؛ بنابراین مخاطب پیام‌های دینی تمام افراد بشر، اعم از زن و مرد، است. همچنین نتایج نشان داد که بین دانشجویان مجرد و متأهل در متغیرهای نگرش دینی و شادکامی، تفاوت معناداری در سطح ۰/۹۵ وجود دارد. از اینکه میانگین رتبه‌های دانشجویان متأهل بیشتر از دانشجویان مجرد است نتیجه می‌گیریم که دانشجویان متأهل نگرش دینی و شادکامی بیشتری در مقایسه با دانشجویان مجرد دارند. در تبیین این موضوع می‌توان به این مطلب اشاره کرد که حضور و شرکت در امور مذهبی برای افراد حمایت اجتماعی ایجاد می‌کند و این خود بر خوشحالی و روحیه و خلق بالای افراد اثر دارد. ضمن اینکه تجربه دینی و اعمال موجب ایجاد احساس ارتباط اجتماعی فرد با خدا می‌شود. این ارتباط از جهاتی شبیه ارتباط با انسانهاست که موجب خشنودی از زندگی زناشویی می‌شود؛ از این رو کسانی که در زمینه دین به اعتقاد رسیده باشند و هم در عمل به باورهای دینی خود موفق باشند، در همدلی، مسئولیت‌پذیری و انعطاف‌پذیری توفیق بیشتری خواهند داشت. به همین دلیل چنین افرادی توانایی بالایی برای بهبود در روابط و تعاملات خود دارند و در نتیجه سازگاری و رضایتمندی بیشتری از روابط زناشویی خود دارند. همچنین نتایج نشان داد که بین دانشجویان ارشد و دکتری در متغیر نگرش دینی تفاوت معناداری در سطح ۰/۹۵ وجود دارد، ولی در متغیر شادکامی تفاوت معناداری بین آنها وجود ندارد. نتیجه می‌گیریم که دانشجویان دکتری نگرش دینی بیشتری

در مقایسه با دانشجویان ارشد دارند، اما در متغیر شادکامی تفاوتی بین آنها مشاهده نمی‌شود.

چنان‌که نتایج این پژوهش و سایر پژوهش‌ها نشان داده است، بین نگرش دینی و شادکامی ارتباط مثبت و معناداری وجود دارد. به طوری که احتمالاً می‌توان گفت افرادی که نگرش دینی بالایی دارند از شادکامی بیشتری برخوردارند. به علاوه می‌توان پیشنهاد کرد افرادی که شادکامی کمتری را تجربه می‌کنند می‌توانند با رجوع به دین و معنویات شادکامی بیشتری کسب کنند. باور داشتن و عمل به باورهای دینی از مهمترین عوامل پیش‌بینی‌کننده احساس شادکامی است. لذا به متولیان امر آموزش کشور به منظور اینکه دانش‌آموزان و دانشجویان شادکام‌تری را تربیت کنند، پیشنهاد می‌شود که همسو با برنامه‌های آموزشی خود برنامه‌های دینی و معنوی را نیز در برنامه‌های خود بگنجانند.

1. Psychology of Religion
2. Hall, G, S, (The moral and religious training of children), The Princeton Review , 9, pp 26-48.
3. Thouless
۴. عباس روحانی و داود معنوی‌پور، «رابطه عمل به باورهای دینی با شادکامی و رضایت زناشویی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد مبارکه»، *مجله دانش و پژوهش در روانشناسی*، ش ۳۵، ص ۱۸۹-۲۰۶
5. Funck & Valengez, 1987
6. Peterson, Michal
۷. خدایاری‌فرد و همکاران، طرح آماده سازی و هنجاریابی مقیاس سنجش دینداری در جامعه دانشجویی کشور، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، ص ۱۱.
۸. ویلیام جیمز، دین و روان، ترجمه مهدی قائنی، ص ۳۴.
9. Veenhoven. 1997.
10. T. Kashdan, "The Assessment of Subjective Well-being Issues Raised by the Oxford Happiness Questionnaire", *Journal of Personality and Individual Differences*, v 36, p 1225-1232.
11. Positive emotion
12. F. Andrews, A. McKannell, "Measure of self-reported well-being. Their affective, cognitive and other components", *Social Indicators Research*, v 8(1), p 25-55.
13. Diener, E., M. Diener, "Factors Predicting the Subjective Well-being of Nations", *Journal of Personality and Social Psychology*, v 69, p 851- 864.
14. D. M. Buss, "The Evolution of Happiness", *American Psychologist*, v 55(1), p 15-23.
15. E. Diener & S. Oishi, "Recent Findings on Subjective Well-being", *Journal of Clinical Psychology*, v 61, Issue, 820, p 27-56.
16. C. G. Ellison, "Religious involvement and subjective well-being", *Journal of Health and Social Behavior*, v 32, p 80-99
17. E. Diener & S. Oishi, "Recent findings on subjective well-being", *Journal of clinical Psychology*, v 61, Issue, 820, p 27-56.
18. R. M. Ryan & E. L. Deci, 2001, D. G. Myers & E. Diener, 1995, S. Reiss, 2000, G. Nix et al., 1999.
19. D. G. Myers, 2000, A. M. Greely, 1974, P. Hills, & M. Argyle, 1998.
۲۰. کاظم علی‌محمدی و مسعود جان‌بزرگی، «بررسی رابطه میان شادکامی با جهت‌گیری مذهبی و شادکامی روانشناختی و افسردگی در دانش‌پژوهان مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی قم در سال‌تحصیلی ۸۶-۱۳۸۵»، *روانشناسی در تعامل با دین*، ش (۲)۱، ص ۱۴۷-۱۶۴.
۲۱. عباس روحانی و داود معنوی‌پور، «رابطه عمل به باورهای دینی با شادکامی و رضایت زناشویی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد مبارکه»، *دانش و پژوهش در روانشناسی*، ش (۳۵)۰، ص ۱۸۹-۲۰۶.
22. Abdel-Khalek, Naceur, "Religiosity and its association with positive and negative emotions among college students from Algeria", *Mental Health, Religion & Culture*, v 10, p 159-170.
23. Abdel-Khalek, "Happiness, health and religiosity: Significant relations", *Mental Health, Religion and Culture*, v 9, p 85-97.
24. J. Maltby et al., "Religious orientation and psychological well-being", *British Journal of Health Psychology*, v 4, p 363-378.
25. L. Francis et al., "Religiosity and Happiness: During Adolescence, Young Adulthood and later life", *Journal of Psychology and Christianity*, v 19, p 254-157.
۲۶. زهره سرمد و همکاران، روش‌های تحقیق در علوم رفتاری، ص ۹۰.
۲۷. عزت‌الله نادری و مریم سیف‌نراقی، روشهای تحقیق در علوم انسانی (با تأکید بر علوم تربیتی)، ص ۷۸.
28. Religious Attitude Inventory.
29. Oxford Happiness Inventory.
30. M. Argyle & L. Lu, "Happiness of extraverts", *Personality and Individual Difference*, v 11, p 1011-1017.

منابع

- جیمز، دین و روان، ترجمه، مهدی قائنی، چ دوم، تهران، آموزش انقلاب اسلامی، ۱۳۷۲.
- خدایاری فرد و همکاران، طرح آماده سازی و هنجاریابی مقیاس سنجش دینداری در جامعه دانشجویان کشور، دانشگاه تهران، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، ۱۳۸۵.
- روحانی، عباس و معنوی پور، داود، «رابطه عمل به باورهای دینی با شادکامی و رضایت زناشویی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد مبارکه»، *دانش و پژوهش در روان‌شناسی*، سال سی و پنجم و سی و ششم، ۱۳۸۷، ص ۲۰۶-۱۸۹.
- ____، «رابطه عمل به باورهای دینی با شادکامی و رضایت زناشویی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد مبارکه»، *مجله دانش و پژوهش در روان‌شناسی*، ش (۳۵)، ۱۳۸۸، ص ۲۰۶-۱۸۹.
- سرمد، زهره و همکاران، *روش‌های تحقیق در علوم رفتاری*، تهران، آگاه، ۱۳۸۷.
- علی محمدی، کاظم و جان بزرگی، مسعود، «بررسی رابطه میان شادکامی با جهت‌گیری مذهبی و شادکامی روانشناختی و افسردگی در دانش‌پژوهان مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی قم در سالتحصیلی ۸۶-۱۳۸۵»، *فصلنامه روان‌شناسی در تعامل با دین*، سال اول، شماره دوم، ۱۳۸۷، ص ۱۶۴-۱۴۷.
- نادری، عزت‌الله و سیف نراقی، مریم، *روش‌های تحقیق در علوم انسانی (با تاکید بر علوم تربیتی)*، تهران، ارسباران، ۱۳۸۸.
- Abdel-Khalek, A. M, "Happiness, health and religiosity: Significant relations", *Mental Health, Religion and Culture*, v 9, 2006, p 85-97.
- ____, Naceur, F., "Religiosity and its association with positive and negative emotions among college students from Algeria", *Mental Health, Religion & Culture*, v 10, 2007, p 159-170.
- Andrews, F., McKannell, A., "Measure of Self-reported well-being: Their affective, cognitive and other components", *Social Indicators Research*, v 8(1), 1980, p 25-55.
- Argyle, M., Lu, L., "The Happiness of Extraverts", *Personality and Individual Difference*, v 11, 1990, p 1011-1017.
- Buss, D. M., "The Evolution of Happiness", *American Psychologist*, v 55(1), 2000, p 15-23.
- Diener, E., Diener, M., "Factors predicting the subjective well-being of nations", *Journal of Personality and Social Psychology*, v 69, 1995, p 851-864.
- Diener, E., Oishi, S., "Recent findings on subjective well-being", *Journal of Clinical Psychology*, v 61, Issue 820, 1997, p 27-56.
- Ellison, C. G., "Religious involvement and subjective well-being". *Journal of Health and Social Behavior*, v 32, 1991, p 80-99.
- Francis, L., J., et al., "Religiosity and Happiness: During Adolescence, Young Adulthood and later life", *Journal of Psychology and Christianity*, v 19, 2000, p 157-254.
- Greely, A., M., "Sociology of paranormal, In P, Hills & M Argyle (Eds.), Musical and religious experiences and their relationship to happiness", *Personality and Individual Differences*, v 25, 1974, p 91-102.
- Hall, G., S., "The Moral and Religious Training of Children", *The Princeton Review*, v 9, 1882, p 26-48.
- Hills, P., Argyle, M., "Musical and Religious Experiences and their Relationship to Happiness", *Personality and Individual Differences*, v 25, 1998, p 523-535.
- Kashdan, T., "The Assessment of Subjective Well-being", *Journal of Personality and Individual Differences*, v 36, 2004, p 1225-1232.

- Maltby, J., et al., "Religious Orientation and Psychological Well-being", *British Journal of Health psychology*, v 4, 1999, p 363-378.
- Myers, D., G., "The Friends and Faith of Happy People", *American Psychologist*, v 55(1), 2000, p 56-57.
- _____, Diener, E., "Who is Happy?", *Psychological Science*, v 6, 1995, p 10-19.
- Nix, G., et al., "Revitalization through Self-regulation: the Effects of Autonomous Versus Controlled Motivation on Happiness and vitality", *Journal of EXP. Soc. Psychology*, v 35(2), 1999, p 65-84.
- Reiss, S., "Secrets of Happiness", *Psychology Today*, v 34, 2001, p 50-55.
- Ryan, R., M., Deci, E., L., "Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation.Social Development.and Well-Being", *American Psychologist*, v 55, 2000, p 68-78.